

AZMÂDE ESAD PAŞA

(bk. ESAD PAŞA, Azmâde).

AZMÂDELER

XVIII ve XIX. yüzyılda
Suriye'de önemli hizmetlerde bulunan
bir Türk ailesi.

Aslen Konyalı olup daha sonra Suriye'ye yerleşen sülâlenin bilinen ilk atası Kemik Hüseyin'dir. Bundan dolayı aile Suriye'ye gittikten sonra, Arapça "kemik" mânasına gelen *azm* lakabıyla anılmıştır. Hüseyin'in torunlarından İbrâhim Bey 1638'de Bağdat Seferi'nden sonra Suriye bölgesine yerleşmiştir. İbrâhim Bey'in İsmâil (ö. 1730) ve Süleyman (ö. 1743) adlarında iki oğlu olduğu bilinmektedir. İsmâil'in de hepsi kendisi gibi paşa olan İbrâhim (ö. 1746), Mustafa (ö. 1755), Esad (ö. 1757) ve Sâdeddin (ö. 1762) adlarında dört oğlu olmuştur.

Azmâdeler'den bazıları *cerde** başbuğluğu, mutasarrıflık, *mîrâhur**luk ve valilik görevlerinde bulunmuşlar, emîrî'l-hac olarak hizmet etmişlerdir. Vak'anüvis Ahmed Bâsîf Efendi, 1725'ten 1800'e kadar bu aileden otuzdan fazla vezir ve *mîr-i mîran** çıktığını kaydetmektedir (Tarih, I, 230). Azmâdeler'den ilk Şam valisi ve emîrî'l-hac olan kişi İsmâil Paşa'dır. Onun babası ise "vezîr-i ekber Azm" olarak anılmaktadır. İsmâil Paşa'nın ardından kardeşi Süleyman Paşa 14 Ocak 1734'te Şam valisi oldu. Daha sonra İsmâil Paşa'nın oğlu Esad Paşa 1743'ten 1757'ye kadar Şam valisi ve emîrî'l-hac olarak görev yaptı. Fakat vazifesini suistimalden dolayı 1757'de idam edildi. Yine bu aileden olup Halep ve Sayda valiliklerinde bulunan Mehmed Paşa 1771'de Şam valiliğine ve emîrî'l-hac makamına getirildi. 1772-1773 yılları arasında ise bir yıl kadar Karaman valiliği yaptıktan sonra tekrar eski görevine tayin edildi ve ölümüne kadar burada kaldı.

Azmâdeler genellikle Suriye bölgesinde olmak üzere Şam, Halep, Bağdat, Rakka, Kudüs, Sayda, Trablusşam, Yafa, Cidde ve Mısır'da; Anadolu'da Karaman, Konya, Maraş, Sivas, İçel, Trabzon, Diyarbakır, Afyonkarahisar'da, ayrıca Rodos, Limni, İstanköy ve Rumeli'de görev yaptılar. Suriye bölgesinde uzun süre bulunmalarından dolayı arşiv vesikalarında "Arabistan vüzerâsı", 1725'ten 1807'ye kadar aralıklarla emîrî'l-hac olarak çalışmalarından dolayı da "ced-beced emîrî'l-hacdırlar" şeklinde anılmışlardır. Azmâdeler Suriye'de görev yaptıkları sırada göçebe Arap kabilelerinin

çıkarıldığı huzursuzlukları önlemişler, ayrıca Lübnan'da Zâhir el-Ömer, Mısır'da Bulutkapan Ali Bey ve Mehmed Zeheb isyanlarına karşı mücadele etmişlerdir. Bundan başka Napolyon'un Suriye harekâtı sırasında Azmâde ailesinden Abdullâh Paşa'nın bölgeyi savunmada hizmeti geçmiştir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra ailenin Araplaşmaya başladığı ve Arap milliyetçilik hareketleri sırasında aile mensuplarının bazı teşebbüslerde bulunukları görülmektedir. Bununla birlikte bu davranışı tasvip etmeyen ve karşı çıkan Azmâdeler de vardır. 1915'te Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'nda Şam mebusu olarak bulunan Azmâde Mehmed Paşa buna bir örnek teşkil eder. Onun, Arap milliyetçilik hareketlerinde önemli rol oynayan Refik Bey el-Azm ve Hakkı el-Azm'ın idamı üzerine ilâhî adaletin yerini bulduğunu söylediği ve aile fertlerinden böyle utanç verici davranışlarda bulunanların çıkmasından dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirdiği bilinmektedir. Yine bu aileye mensup olup 1956'da Suriye Savunma bakanı olan Hâlid el-Azm ihtilâlden sonra Şam'daki Türk elçiliğine sığınmıştır. Suriyeli tanınmış edip ve şair Cemil el-Azm (ö. 1933) da bu aileye mensuptur.

Bazı aile mensupları halen Suriye'de yaşamakta olan Azmâdeler, görev yaptıkları yerlerde hanlar, hamamlar, çeşmeler, kuyu ve kulelerle pazar yerleri ve daha başka hayır eserleri meydana getirmişlerdir. Şam'daki Azmâde Esad Paşa Köşkü bugün müze olarak kullanılmaktadır. Aynı şehirde bulunan Türk elçiliği binasının bir bölümünün mülkiyeti de daha önce Azmâde Hâlid'e aitti.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Cevdet-Dâhiliye, nr. 329, 770, 898, 1202, 4827, 9963, 10116, 10671, 15860, 16541, 17099, 25699; BA, HH, nr. 777, 826, 978, 981, 1031, 1169, 1192, 2288, 3766, 3847, 4692, 5069, 5161, 5174, 5183, 5189, 5318, 5319, 5321, 8228, 8409, 9811, 10316, 10717, 11748, 12333; Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), II/A, s. 11, 13-14, 38; II/B, s. 102; Enverî, *Tarih*, I, Ktp., TY, nr. 5994, v. 231^a, 232^{a-b}, 233^a, 335^{a-b}, 336^{a-b}, 350^b; Vâsîf, *Tarih*, I, 230; II, 177-178, 267; a.mlf., *Tarih* (İlgürel), s. 43-44, 136-137; Cevdet, *Tarih*, I, 248; II, 32, 38-39, 114, 295-393; *Âliye Divân-ı Harb-i Orfisinde Tedkik Olunan Mes'ele-i Siyâsiye Hakkında İzâhât*, İstanbul 1332, s. 20, 40; Cemal Paşa, *Hâtıralar*, İstanbul 1977, s. 316-317; Abdülkerim Râfiq, *The Province of Damascus, 1723-1783*, Beyrut 1966, s. 56, 85-94, 108, 160-161, 200-295, 301-315; Shimon Shamir, "As'ad Pasha al-'Azm and Ottoman Rule in Damascus (1743-58)", *BSOAS*, XXVI (1963), s. 1-28.

ALİ KARACA

AZRÂ

(bk. VÂMIK ve AZRÂ).

AZRÂİL

(عزرائيل)

Dört büyük melekten
can almakla görevli olanı.

Ahd-i Atîk'te ölüm Tanrı'nın gönderdiği bir meleğin faaliyeti olarak kabul edilmektedir. Rab ile İsrâiloğulları arasındaki diyalogu sağlayan "rabbin meleği" (Yahve'nin meleği) insanların ölümle cezalandırılmasında zaman zaman görev almakta (II. Krallar, 19/35; I. Tarihler, 21/15), bu işi yapan melek bazan da "helâk edici" (Çıkış, 12/23; II. Samuel, 24/16) diye adlandırılmaktadır. "Ölüm melekleri" (mal'ake ha-mawet) ifadesi ise sadece bir yerde zikredilmektedir (Süleyman'ın Meselleri, 14/16). Rabbiler (yahudi din bilginleri) "ölüm meleği" (mal'ak hamot) kavramını Mezmurlar'daki (89/48) ifadeyle temellendirmişlerdir. Rabbiler'e ait eserlerde ondan fazla ölüm meleği adı yer alır ki bunlardan biri de Azrael'dir. Yahudilik'te ölüm meleğinin yaratılışın ilk gününde var edildiğine inanılır. Mekânı göklerde olup on iki kanadı vardır. Ölüm anında kılıcını çekmiş olarak kişinin baş ucuna gelir. O, Mesih tarafından yok edilecektir. Yahudi geleneğine göre ölüm meleği, ruhunu almak üzere Hz. Mûsâ'ya geldiği zaman Mûsâ onu reddetmiş ve onun ruhu Tanrı tarafından alınmıştır (JE, IV, 480-481). Daha ayrıntılı olmak üzere benzer bir rivayet de hadislerde yer almaktadır (Buhârî, "Cenâ'iz", 69, "Enbiyâ", 31; Müslim, "Fezâ'il", 157, 158). Hristiyanlık'taki umumi melek inancı Yahudilik'ten alınmadır. Bu sebeple onlarda da ölüm meleğinin varlığına ve görevlerini ifa edişine Yahudilik'te olduğu gibi inanılmaktadır (Michl, I, 511).

Azrâil kelimesi muhtemelen İbrânîce asıllı olup Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde geçmemektedir. Secde süresinde (32/11) insanların canını almakla görevli olan melekten "melekül-mevt" (ölüm meleği) diye bahsedilir. Hadislerde de "melekül-mevt" tabiri geçmektedir (Buhârî, "Cenâ'iz", 69, "Enbiyâ", 31; Müslim, "Fezâ'il", 157, 158; Tirmizî, "Tefsîr", 7; İbn Mâce, "Cihâd", 10; *Müsned*, II, 269, 351; IV, 287; V, 395). Ancak ilk iki halife döneminde müslüman olan Kâ'b el-Ahbâr ile Vehb b. Münebbih gibi şahıslardan nakledilen İsrâiliyat arasında Azrâil